

Petar Bezina, Rukopisna baština franjevaca Provincije Presvetoga Otkupitelja.
 Kršćanska sadašnjost, niz *Analecta Croatica Christiana XXII*, Zagreb 1993, 312 str.

Samostanski arhivi i knjižice često su riznica najraznovrsnijih podataka. "Rukopisna baština" pojedinih samostana ponajprije odražava kontinuitet djelatnosti svakog pojedinog samostana, pri čemu samostanske kronike, popisi redovnika, nekrolozi, knjige službenih misa, računi, isprave i gospodarski spisi čine okosnicu samostanskoga arhiva. Unutar tih arhiva sačuvani su i rukopisi (teološki, pastoralni, filozofski, pjesnički, prirodnoznanstveni) koje su skupljali ili stvarali pojedini redovnici. Posebnu skupinu čine "rukopisne ostavštine" pojedinih redovnika. One su posebice značajne u samostanima koji su bili središta obrazovanja (srednjoškolskog i visokoškolskog) redovničkog podmlatka. Tome valja pridodati i brojna glazbena djela, bilo da su ih sami redovnici stvarali ili skupljali radi izvođenja, što je omogućilo da su zaboravu otrgnuta značajna ostvarenja glazbene umjetnosti.

U Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja posvećena je posebna briga zaštititi i obradi samostanskih arhiva. Fra Josip Antun Soldo izradio je niz analitičkih inventara pojedinih samostanskih arhiva koji su ostali u rukopisu (inventari arhiva samostana u Karinu, Sinju i Visovcu). Tiskom je objavio popis arhiva u Zaostrugu (*Inventar arhiva Franjevačkog samostana u Zaostrugu, Arhivski vjesnik*, 16/1973, 177-252). Ciklostilom je objavljen i inventar *Arhiva Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, Spit-Dobri. Konačno*, u zborniku *Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj*, Franjevački samostan sv. Marije u Makarskoj, Makarska, 1989. objelodanio je i rad *Arhiv samostana u Makarskoj*. Od kolikoga je značenja taj marljivi i predani rad fra Josipa Solda pokazali su tragični događaji domovinskoga rata, kada je srpski okupator zauzeo Karin te nam je potpuno nepoznata sudbina bogatog arhiva i knjižnice toga samostana. Inventar arhiva što ga je izradio fra Josip Soldo jedini je dokaz što se nalazilo od rukopisne ostavštine u arhivu Franjevačkog samostana u Karinu. To je još jednom pokazalo da izrada evidencija i popisa kulturne baštine ne služi samo u obavijesne svrhe nego je i dokaz vlasništva, ili još bolje, to je svojevrsni katastik kulturne baštine cijeloga naroda. U duhu te tradicije franjevačke Provincije Presvetoga Otkupitelja je i knjiga dr. Vicka Kapitanovića *Rukopisna i knjižna baština Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj* koju smo prikazali u ovome broju *Arhivskog vjesnika*.

Dr. Petar Bezina u knjizi *Rukopisna baština franjevaca Provincije Presvetoga Otkupitelja* daje opći pregled svih samostanskih arhiva te donosi detaljni popis rukopisa Provincije Presvetoga Otkupitelja. Pišući ovu knjigu dr. P. Bezina oslanjao se na radove svoje subraće (kao što su već izrađeni inventari samostanskih arhiva, posebno oni fra Josipa Ante Solda), ali je i sam pregledao te arhive i rukopise. Iako ova knjiga daje zaokruženi pregled cjelokupne rukopisne baštine franjevačke Provincije, težište je na popisu rukopisa. Autor arhive opisuje sumarno i upućuje na ranije izrađene inventare. Dr. Bezina nije samo izradio pregledne popise nego ih je, kako ističe u predgovoru, "prilikom pregledavanja, svrstao po sadržaju, a na nekima sam signaturu označio olovkom" (str. 11). Njegova briga za zaštitu cjelokupne rukopisne baštine franjevačke

Provincije Presvetoga Otkupitelja prvenstveno se temelji na svijesti o ulozi franjevaca u hrvatskom narodu. Oni su "uz duhovni rad podizali potlačeni narod iz zaostalosti, poučavajući ga u osnovnoj pismenosti, davali mu savjet u obrađivanju polja i oplemenjivanju biljaka i pružali mu materijalnu pomoć" (str. 13). Upravo pisani trag sačuvan u samostanskim arhivima i knjižnicama najbolje je svjedočanstvo o toj njihovoj djelatnosti. On posebno naglašava značenje arhiva, pa u uvodu ističe potrebu njihove zaštite (str. 14).

Ova knjiga nema pretenzije da do kraja stručno obradi svu rukopisnu baštinu Provincije Presvetoga Otkupitelja. Autor je više htio "upozoriti i onoga tko za njih (rukopise) ne zna, a time možda potaknuti volju za rad" (str. 14) na njihovu daljem proučavanju.

Dr. Bezina prikazuje rukopisnu baštinu svakoga samostana prema usvojenom uzorku. Najprije kratko iznosi povijest samostana (uz iscrpno navođenje literature za dalje proučavanje), donosi kratki sadržaj samostanskoga arhiva naznačujući tko ga je sređivao i izradio inventar. Na kraju donosi pregled rukopisa koje svrstava (bez obzira na postojeće signature) u sljedeće kategorije: Rukopisi bogoslovnog sadržaja, Rukopisi iz područja filozofije, Propovijedi, Povijesni rukopisi, Rukopisi različitog sadržaja. U nekim slučajevima među rukopise ubraja i spise nastale radom samostanske uprave (npr. rukopisi o kmetovima-kolonima, parnice i popis imovine, str. 68-70). Ponekad među rukopise ubraja i samostanske nekrologe, katastike i sl. Sa stručnog arhivističkog motrišta moglo bi se primijetiti da uvijek nisu poštivane cjeline rukopisnih ostavština pojedinih franjevaca. Isto tako moguće je dati primjedbe zbog neujednačenosti opisa pojedinih rukopisa: od kratke naznake naslova do iscrpnog sadržaja. Ipak, knjiga dr. Bezine iscrpnošću i sveobuhvatnošću podataka vrijedan je prinos zaštiti rukopisne baštine, ali i obavijesno pomagalo koje sadrži mnoštvo podataka što će poslužiti istraživačima koji će iz samostanskih arhiva crpsti podatke za radove na najrazličitijim područjima ljudskoga umijeća.

Ovdje donosimo sažeti prikaz povijesti te "rukopisne baštine" svakoga samostana.

Franjevački samostan u Imotskom nalazio se u XIV. st. u Prološcu (Imotski). U XVI. st. srušili su ga Turci, no ponovno je utemeljen 1737. Stariji spisi nalaze se u arhivu samostana u Omišu, kamo su se pred Turcima bili sklonili redovnici. Arhiv samostana u Imotskom sadrži spise od godine 1717. (kada su Turci istjerani iz imotske tvrđave). Uz spise (knjige službenih misa, gospodarstveni spisi), u samostanu se čuva 48 rukopisa.

Franjevački samostan u Karinu jedan od starijih samostana Provincije (najstariji popis posjeda potječe iz 1459). Godine 1527. pada u turske ruke, ponovno je 1730. vraćen franjevcima. Analitički inventar samostanskoga arhiva izradio je fra Josip Ante Soldo. Arhiv sadrži knjige službenih misa, gospodarske knjige, spise samostana od 1718. Kronika samostana počinje se voditi od 1732. U samostanu se čuva 27 rukopisa, šest inkunabula i preko 4000 svezaka knjiga. Sažeto je opisan u *Arhivski fondovi i zbirke Hrvatske* (str. 553).

Franjevački samostan u Kninu postojao je i prije dolaska Turaka u Knin. Obnavlja se 1688. Za Muzej hrvatskih spomenika 1890. ustupljeno je prizemlje dijela samostana. Muzej je ondje bio do 1912. Samostanski arhiv ima popis službenih misa 1775-1980. (47 knjiga), gospodarske spise 1775-1970. (24 sveznja) i 24 rukopisa.

Franjevački samostan u Makarskoj potječe iz 1502, spaljen i srušen u Ciparskom ratu 1570-1573, obnovljen je 1669. Od 1935. u njemu je ujedineni studij filozofije i teologije. U arhivu se čuva 369 turskih isprava, knjige služenih misa od XVI. st. (100 knjiga), knjige o gospodarstvu (preko 50), spisi samostana, biskupije i susjednih župa (oko 35 velikih kartona), 437 rukopisa. Arhiv je sradio i popisao fra Josip Ante Soldo, a rukopise i najvrednije knjige V. Kapitanović.

Franjevački samostan u Omišu osnovali su franjevci koji su 1715. napustili samostan u Prološću (Imotski). Arhiv ima zbirku latinskih isprava (od 1574), 44 turske isprave pisane bosančicom, zatim 120 knjiga služenih misa (od 1715), parnice 1715-1756, ljetopis pisan bosančicom, posebnu zbirku "Glazbeni arhiv franjevačkog samostana u Omišu" (popisao ga je Stanislav Tuksar za HAZU) te 301 rukopis.

Franjevački samostan u Sinju osnovan je 1357. Samostan su Turci spalili 1490. Čini se da su franjevci obnovili samostan, ali su Turci 1536. ponovno osvojili Sinj i ostao je pod njihovom vlašću do 1686. Franjevci se vraćaju u Sinj 1692. U samostanu je bila poznata gimnazija od 1854. te studij filozofije. Fra Josip Ante Soldo je sradio i izradio analitički inventar samostanskog arhiva. Sažeto je opisan u *Arhivski fondovi i zbirke Hrvatske* (str. 558-559). U arhivu ima također 86 svežnjeva rukopisa različitog sadržaja (uključujući i one iz ostavština redovnika).

Franjevački samostan u Splitu, u koji su se sklonili franjevci za turske opsade Sinja 1715, proglašen je rezidencijom na provincijskom kapitolu u Požegi 1723. Sada je sjedište provincije. Arhiv Provincije Presvetoga Otkupitelja (1735-1990) ima 118 knjiga, 138 svežnjeva i 115 rukopisa. U Arhivu se čuvaju prijepisi za godine 1268-1735. značajni za povijest Provincije. Josip Ante Soldo izradio je analitički inventar arhiva. Sažeti popis donosi *Arhivski fondovi i zbirke Hrvatske*, str. 543.

Franjevački samostan u Sumartinu svoje početke bilježi u godini 1645. kada su onamo za kandijskoga rata došli franjevci iz Makarske. Samostan je proglašen na kapitolu u Sinju 1738. Građa samostanskog arhiva sažeto je opisana u *Arhivski fondovi i zbirke Hrvatske*, str. 561.

Franjevački samostan u Šibeniku potječe iz 1648. kada su franjevci s Visovca pobjegli ispred Turaka i došli u Šibenik. Arhiv je sradio fra Josip Ante Soldo. Sažeti popis nalazi se u *Arhivski fondovi i zbirke Hrvatske*, str. 562. U arhivu se nalaze brojne ostavštine franjevaca koji su ondje živjeli. Vrlo je vrijedna Spomenica Provincije Bosne Srebrene za godine 1339-1785. U samostanu ima 162 rukopisa.

Franjevački samostan na Visovcu. Smatra se da su franjevci došli na Visovac 1445. Godine 1648. pred Turcima prešli u Šibenik i ponovno se vratili 1672. Na Visovcu je bio novicijat, pa se u arhivu nalaze i knjige novaka, zatim nekrologij, zbirka matičnih knjiga (34 knjige). Sažeti popis donosi *Arhivski fondovi i zbirke Hrvatske*, str. 563. Samostan ima 137 rukopisa. U bogatoj knjižnici nalazi se i turske knjige.

Franjevački samostan u Zagrebu osnovan je 1931. Arhiv potječe od 1929. sa spisima značajnim za prilike prije II. svjetskog rata, te u vrijeme toga rata.

Franjevački samostan u Zaostrugu nastao je od augustinskog samostana u koji su 1468. došli franjevci. Samostanski arhiv je sudio i popisao fra Josip Soldo, *Inventar arhiva Franjevačkog samostana u Zaostrugu, Arhivski vjesnik*, 16/1973, 177-252. Sažeti prikaz donosi AFZH, str. 564-565. U arhivu se nalazi vrijedna zbirka turskih isprava (457) te 131 rukopis.

Franjevački samostan u Živogošću – prema predaji ondje su se 1584. nastanili franjevci iz Mostara i Ljubuškoga nakon što su im Turci spalili samostan. Godine 1614. rezidencija je proglašena samostanom. U samostanskom arhivu čuva se 8 turskih isprava (1672-1684) i samostanski spisi. Arhiv ima 53 rukopisa te oko 30 turskih knjiga.

Smatrali smo uputnim donijeti pregled osnovnih podataka o samostanskim arhivima franjevačke Provincije Presvetoga Otkupitelja, kako ih je opisao dr. Petar Bezina. To je svojevrsna nadopuna pregledu tih arhiva kako su prikazani u knjizi *Arhivski fondovi i zbirke Hrvatske*. Podrobniji podaci o arhivima mogu se naći u analitičkim inventarima spomenutima u tekstu, a za rukopise detaljniji opis sadržaja donosi sam dr. Bezina. Valja napomenuti da je knjiga dr. Bezine ilustrirana faksimilima brojnih rukopisa.

Josip Kolanović

Šime Jurić, Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu. Knjiga 2. Zagreb 1993, 324 str.

Drugi svezak *Kataloga rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu* obuhvaća rukopise od br. 659-1416, koji odgovaraju (ali ne u potpunosti) signaturama R 3671-4466. Kao i u prvoj knjizi rukopise je obradio prof. Šime Jurić, dugogodišnji marni voditelj zbirke rukopisa NSB, koji je svojim stručnim radom na opisu rukopisa uvelike zadržao cjelokupnu hrvatsku kulturnu i znanstvenu javnost. Tek objavom popisa svih rukopisa NSB bit će omogućeno istraživačima hrvatske povijesne i kulturne baštine upoznati se s iscrpnim sadržajem brojnih rukopisa što se čuvaju u NSB, koji se ne mogu mimoći u pisanju hrvatske povijesti.

U prikazu koji smo objavili u *Arhivskom vjesniku* 36 (1993), str. 304-306 iznijeli smo metodologiju obrade i dali svoje primjedbe. To isto vrijedi i za ovaj drugi svezak *Kataloga*, koji prema istim mjerilima obrađuje rukopise NSB. U uvodu prve knjige obećano je da će se naknadno izraditi kazala, što je neophodno za ovakvu ediciju. Naime, istraživač praktički mora preći cijelu knjigu želi li potražiti izvore za predmet koji njega posebno zanima. Očekivati je da će to kazalo učiniti lako dostupnim uvid u rukopise prema različitim kriterijima (pisma, jezika, sadržaja i sl.), kao i prema autorima i mjestima.

Ovdje bismo željeli upozoriti na neke vlastitosti ove zbirke ukoliko ona ima građe što se inače čuva u arhivima. Zbirke po svojoj naravi nastaju skupljanjem arhivskoga (i drugoga) gradiva prema određenom mjerilu kao što je sadržaj, vrste arhivskoga gradiva (karte, fotografije), nosaču obavijesti (pergamena, mikrofilmovi). Osnovna je karakteristika